

زندگی انتخاب است!

مهارت انتخاب‌گری در طراحی آموزشی

هدیه سپاسی / کارشناس آموزش

اشاره

فرایند یاددهی-یادگیری از فرصت‌هایی برای انتخاب‌گری دانش‌آموزان و معلمان سرشار است که توجه به آن می‌تواند به تقویت مهارت ضروری انتخاب منجر شود. این مهارت در زندگی جایگاه پرتکرار و پراهمیتی به خود اختصاص داده است و ما در هر زمان و اقدامی، در حال انتخاب‌گری هستیم. نظر به این جایگاه، از جمله شایستگی‌های حرفه‌ای معلمان و توجه ضروری در طراحی آموزشی، توانمندسازی دانش‌آموزان در مهارت‌های زندگی و به‌طور مشخص در مهارت انتخاب است. این اقدام می‌تواند حس مسئولیت‌پذیری را نیز در یادگیری تقویت کند، زیرا آن‌ها را در مقام انتخاب یادگیری و چگونگی ادامه راه یادگیری قرار می‌دهد.

کلیدواژه‌ها: فناوری آموزشی، طراحی آموزشی، مهارت‌های زندگی

انتخاب و تفاوت‌های فردی

از جمله چالش‌ها در فرایند یاددهی-یادگیری، توجه به تفاوت‌های فردی است که در کلاس درسی با تعداد دانش‌آموزان بالاتر از دو نفر، پیچیدگی بیشتری دارد. از جمله زمینه‌هایی که به احترام به تفاوت‌های میان یادگیرندگان منجر می‌شود، ایجاد فرصت‌های انتخاب‌گری است. ممکن است همه مخاطبان به دریافت یک مفهوم و محتوای واحد و مشترک ملزم باشند، اما برای چگونگی دریافت یادگیری، شیوه‌های تثبیت و تبسیط و تعمیق، و نیز نوع فعالیت یادگیری، انتخاب خود را داشته باشند و از این طریق نفع دوسویه ایجاد شود؛ از یک‌سو یادگیری شیرین و منحصر به خود را تجربه کنند و از سوی دیگر مهارت انتخاب‌گری خود را تقویت کنند.

فعالیت‌های تکمیلی

فعالیت‌های تکمیلی و خارج از کلاس درس غالباً با عنوان تکلیف شناخته می‌شوند؛ به‌ویژه زمانی که پای آموزش مجازی به میان می‌آید. این فعالیت‌ها در یادگیری دانش‌آموزان نقش مؤثر و مهمی ایفا می‌کنند و در خدمت یادگیری هستند تا گاهی به گسترش آن کمک کنند. برخی مواقع با ایجاد زمینه تکرار و تمرین، یادگیری را تقویت و تثبیت کنند و گاهی نیز به رویارویی و کسب تجربه‌های بیشتر در خصوص یادگیری منجر شوند. در همه موارد، در صورتی که یادگیرنده از احساس تعلق در مسیر یادگیری بهره‌مند باشد، توفیق چند برابری حاصل می‌شود. انتخاب‌گری از جمله عواملی است که باعث می‌شود فرد حس تعلق بیشتری پیدا کند و در نهایت فعالیت‌ها را متناسب با توان و شرایط خود بچیند. نمونه‌های زیر از این دست هستند:

تکلیف انتخابی

معلم می‌تواند با توجه به دو زمینه متفاوت تکالیفی را طراحی کند و در اختیار دانش‌آموزان قرار دهد تا هر کدام، متناسب با علاقه خود، از میان فهرست تکالیف، دست به انتخاب بزنند.

هنگامی که ماهیت انجام یک فعالیت مبنای طراحی تکلیف قرار می‌گیرد، معلم براساس نوع انتظار یادگیری، دو یا چند مدل را برای انتخاب دانش‌آموزان فهرست می‌کند و از آن‌ها می‌خواهد بنا بر میل خود، یکی از مدل‌های انجام فعالیت را انتخاب کنند. برای مثال، در درس فیزیک، هنگامی که بخشی از تعریف‌ها و تئوری‌ها بیان شده است، معلم فهرست زیر را برای انجام فعالیت تکمیلی ارائه می‌کند و از دانش‌آموزان می‌خواهد برای جلسه بعد یکی از فعالیت‌های زیر را انجام دهند:

- ④ مفاهیم درس را در یک نقشه مفهومی ارائه دهید.
  - ④ چهار سؤال تشریحی و چهار سؤال چندگزینه‌ای (از متن) طراحی کنید.
  - ④ یادگرفته‌های خود از متن درس را در یک فایل صوتی شرح دهید.
- این شرایط از انتخاب فعالیت موجب می‌شود دانش‌آموزان علاقه‌مند به بیان شفاهی، نقشه و ابعاد فضایی و نیز گزاره‌های منطقی پرسش و پاسخ، بتوانند زمینه‌های متناسب یادگیری خود را بیمایند.
- تنوع فعالیت‌ها و ارائه قالب‌های گوناگون در فعالیت‌های تکمیلی و تکالیف، یادگیری را شخصی‌سازی می‌کند و دادن اختیار و انتخاب، احساس تعلق فرد به مسیر یادگیری را تقویت می‌کند.

سطوح یادگیری و تکلیف

از دیرباز موضوع طراحی فرایند یاددهی - یادگیری دست‌کم در سه سطح آسان، متوسط و دشوار، متناسب با سه گروه از یادگیرندگان، مطرح بوده است. هنگامی که از شخصی‌سازی یادگیری سخن به میان می‌آید، مقصود این است که هر دانش‌آموز بتواند متناسب با آهنگ و ریتم یادگیری خود حرکت کند و ناچار نباشد مدام با معیاری کلی که به کلاس یا به هم‌دوره‌ای‌های او مربوط است، سنجیده و دعوت به انجام فعالیت شود. با این نگاه، یکی از حداقل‌ترین کارها برای احترام به توان و شرایط یادگیری مخاطب، تعیین سه سطح برای آموزش، فعالیت‌های یادگیری تکمیلی اعم از تکلیف و تمرین و دیگر مراحل یادگیری است. در این شرایط، خطای تشخیص ابزارهای ارزشیابی و معلم می‌تواند یادگیرنده را به اشتباه در یکی از سه سطح قرار دهد و موانعی در ادامه یادگیری ایجاد کند. به همین منظور، ایجاد فرصت انتخاب برای دانش‌آموزان، به‌ویژه در مرحله ارائه

ماهیت — بر مبنای قالب‌های انجام تکلیف

سطح — بر مبنای سطح یادگیری

ماهیت انجام تکلیف

قالب‌های اجرا و انجام تکلیف می‌توانند متناسب با هوش‌های چندگانه و نیز با توجه به محتوای یادگیری موردنظر، به‌صورت‌های متنوع طراحی شوند. قالب‌های یادگیری موردنظر می‌توانند شامل موارد زیر باشند. در هر کدام ماهیت انجام فعالیت توسط دانش‌آموز چگونه است؟

از روی متنی بنویسد، متنی را تولید کند، خلاصه‌برداری کند

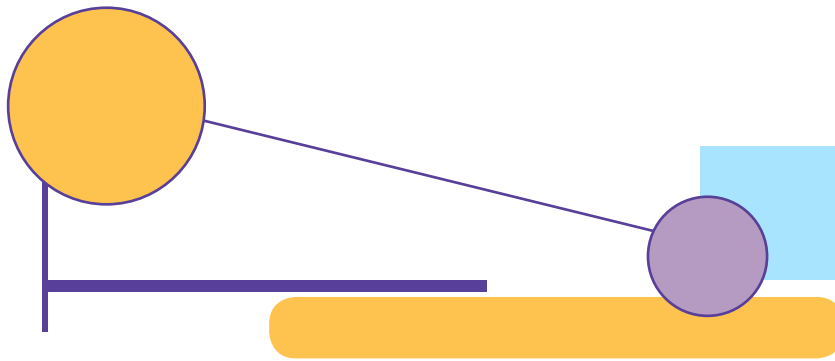
نقشه، چارت و نمودار بکشد

نقاشی بکشد یا طراحی کند، ببیند

بسازد، مراحل را طراحی کند

مصاحبه کند، مباحثه کند، بشنود

خلاصه‌برداری کند، نتیجه‌گیری کند، استدلال کند، فکر کند

محدود و خلاصه نمی‌شود. زمینه‌های ترغیبی دیگری نیز برای همراه کردن دانش‌آموزان سطوح بالایی یادگیری با فعالیت‌ها وجود دارند که انجام آن‌ها منجر به ارتقای بیشتر توانایی گروه خواهد شد.

کوتاه سخن

مهارت انتخاب به معنای قرارگیری در برابر گزینه‌های گوناگون است که بتواند در اثر آن به شناخت بیشتر خود و گزینه‌های پیش‌رو بینجامد. کلاس درس و فرایند یاددهی - یادگیری مملو از فرصت‌هایی برای انتخاب است که گاهی به دلیل فراوانی بالای آن‌ها، نادیده گرفته می‌شوند. در شرایطی که آموزش مجازی سهم بزرگ‌تری از فرایند یاددهی - یادگیری را به خود اختصاص داده است، امکان بیشتری فراهم است تا شرایطی برای انتخاب بیشتر دانش‌آموزان طراحی شود و یادگیرندگان بتوانند به فراخور موقعیت یادگیری خود دست به انتخاب مسیر یادگیری بزنند. به این منظور، توجه به قالب‌های گوناگون فعالیت‌های یادگیری و چینش درست آن، در طراحی آموزشی اهمیت بالایی دارد. در عین حال باید توجه داشت، برخی دانش‌آموزان به دلیل دشواری انتخاب ترجیح می‌دهند در شرایطی قرار گیرند که معلم به‌جای آن‌ها گزینش کند. این موضوع نباید موجب غفلت معلم و طراح آموزشی از ایجاد زمینه‌های انتخاب‌گری دانش‌آموزان شود.

تکلیف و دیگر فعالیت‌های تکمیلی، می‌تواند شناخت درست‌تری از موقعیت یادگیری به دانش‌آموز بدهد. با این حال، همچنان خطای تشخیص سطح وجود دارد. اما این بار دانش‌آموز با انتخاب‌های متعدد خود می‌تواند نسبت به رفع این خطا اقدام کند و چه‌بسا بیشتر از انتظار معلم در یادگیری پیشرفت نشان دهد.

به این منظور، معلم تکالیف را در سه سطح طراحی می‌کند، اما در اغلب موارد نیازی به بیان و معرفی سطح هر تکلیف نیست. سپس از دانش‌آموزان دعوت می‌شود یکی از تکالیف را به میل خود انتخاب کنند. آن‌ها در فرایند انتخاب‌های خود درمی‌یابند که مناسب‌ترین فعالیت برای خودشان کدام است. ممکن است دانش‌آموزی با سطح ضعیف، با به چالش کشیدن خود در انتخاب فعالیتی خاص که مناسب سطوح بالاتر است، توانایی خود را تقویت کند یا پس از انجام نیمه‌کاره فعالیت، از آن انصراف دهد و به تکلیف دیگری مشغول شود. این اتفاق به خودشناسی او می‌انجامد و بسیار ارزشمند است.

در این‌باره، برخی معلمان ابراز نگرانی می‌کنند که اگر دانش‌آموزی که در سطح بالاتر یادگیری قرار دارد، صرفاً بنا بر تنبلی و بی‌حوصلگی، تکلیف سطح پایین‌تر را انتخاب کند، چه باید کرد؟ در پاسخ لازم است توجه داشته باشیم، به کارگیری تکالیف انتخابی در طراحی آموزشی، اتفاقی دائمی نیست و گاهی رخ می‌دهد. در عین حال، فعالیت تکمیلی به تکلیف

بیشتر بدانیم، بیشتر بخوانیم

۱. گلسر، ویلیام (۱۳۹۸). نظریه انتخاب، روان‌شناسی نوین آزادی شخصی. ترجمه مهرداد فیروزبخت. رسا، تهران.
۲. صاحبی، علی (۱۳۹۷). انسان و انتخاب دشوار. ذهن آویز، تهران.
۳. باری، شوارتز (۱۳۹۷). پارادوکس انتخاب: آنگاه که آزادی انتخاب، اضطراب می‌آورد. ترجمه مهدی ملک‌پور، دنیای اقتصاد، تهران.

توجه به سن مخاطب در ایجاد تعداد گزینه‌های انتخابی بسیار اهمیت دارد و بهتر است فعالیت‌های یادگیری پیشنهادی در هر مرحله بین دو یا سه مورد تنظیم شود